

ATATÜRK VE SİYASÎ ETİK

NAİL TAN*

ÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve devrimleriyle modern Türk toplumunun yaratıcısı yüce Atatürk, siyasî hayatında eski-yeni devlet yöneticilerine, politikacılara daima örnek alınacak davranışlar sergilemiş, etiği siyaset alanında da uygulamaya özen göstermiştir.

Her şeyden önce, "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" ilkesi üzerinde kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nde halk egemenliğini sağlamak için 1924 ve 1930 yıllarında iki kez çok partili demokratik hayata geçişi denemiştir. 1924 Anayasası şekillendirilirken, ömür boyu cumhurbaşkanı seçilmesi hükmünü anayasaya koydurması mümkünken yapmamış, 1927, 1931 ve 1935 yıllarında TBMM tarafından Cumhurbaşkanı seçilme yolunu benimsemiştir.

Bu makalede, Atatürk'ün hayatında siyasî etiğe ne derecede önem verdiğini gösteren yüzlerce olaydan bir bölümü ele alınacak, günümüz politikacıları bu konuda bilgilendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, siyasi etik, anı, politika, Türkiye Cumhuriyeti.

ATATÜRK AND POLITICAL ETHICS

ABSTRACT

Atatürk, the founder of the Republic of Turkey and the creator of Turkish society through his revolutions, carried out ideal behaviors for new and old administrators and politicians and he took care to implement ethics in politics as well.

He tried to initiate multiple party democratic life twice, in 1924 and 1930, in order to settle popular sovereignty in the Republic of Turkey which he found on the basis of the principle that "Sovereignty pertains to the public unconditionally and absolutely". While the Constitution in 1924 was being formed, he did not prefer to locate the provision for him to be elected for Presidency for lifetime and he chose to be elected as the President by GNAT (Grand National Assembly and Turkey) in 1927, 1931 and 1935.

In this article, some of hundreds of incidents that show how important political ethics was in Atatürk's life are discussed and present politicians are informed about this subject.

Key words: Atatürk, political ethics, politics, Republic of Turkey.

1. Siyasî Nüfuz Kullanmaması, Kullanmaya Kalkışanları Engellemesi:

• Mustafa Kemal Atatürk Bursa'dadır. Onu görmek için toplanmış coşkulu kalabalığın içinden yaşlı bir kadın. Gazinin önüne kendini atar. Heyecanla sorar:

* Halkbilimci, araştırmacı, yazar, Ankara, TÜRKİYE.

– Beni tanıdın mı? Ben Hacer Teyze. Selânik'ten komşunuz Hacer Teyze. Bir oğulcuğum var. Devlet Demiryollarına girmek istiyor. Sen de; “Alsınlar!” demiştin ya... ama gene de almadılar. N’olur, bir defacık daha söyleyin de alsınlar...

Mustafa Kemal’in gözleri parlar:

– “Ben söylediğim hâlde almadılar mı?”

– Almadılar ya... sen emrettiğin hâlde almadılar!

Atatürk, kızacağı yerde mutludur. Gülümseyerek çevresindekilere şöyle der:

– “İşte Cumhuriyet böyle anlaşılacak. Evet, işte Cumhuriyetten beklediğimiz!”¹

• 1933 yılında bir yaz gecesi, Ata âni olarak Suadiye Gazinosu’na geldi. Üç dört saat oturduktan sonra kalktı. Halkın tezahüratı arasında Acar Motoruna doğru yürümeye başladı. Tam gazinonun kapısından çıkacağı sırada, 50 yaşlarında, temiz pâk giyinmiş bir adam onun ayaklarına kapanıp kendisini affetmesi için yalvarmaya başladı. Gazinin yüz ifadesi sert ve haşin. Omuzuna dokunup adamın ayağa kalkmasını sağladıktan sonra yüzüne karşı gürlüyor:

– “Hayır, sizi hiçbir zaman affetmem! Siz bu fakir milletin dışından, tırnağından artırıp ödediği vergilerden oluşan devlet parasına el uzattınız. Ülkeyi zarara soktunuz. Cezanızı çekeceksiniz!”

Ve yürüyüp gidiyor. Herkes, hayret ve merak içinde. Bu adam kim? Sonradan öğreniyoruz. Bir süre önce Tarım Bakanlığı yapan bir milletvekiliymiş.²

• Gazi Mustafa Kemal, 10 Eylül 1922 günü İzmir’e girdikten sonra 22 gün Uşşakizade Muammer Beyin Göztepe’deki evinde konuk ediliyor. Muammer Beyin kızı Lâtife Hanım, Gaziyle yakından ilgileniyor.

Gazinin Ankara’ya döneceği tarih kesinleşince Lâtife Hanım, ricalarını sıralamaya başlıyor:

– Paşam, izin vererseniz bu eve karargâh adı verilsin ve burada bir müfreze asker bırakılsın.

Bu istek yerine getiriliyor.

¹ Kür, İsmet, *Anılarla M. Kemal Atatürk*, Ankara 1998, s.56.

² Garan, Muvaffak İhsan; *Milletlerin Sevgilisi Atatürk*, Ankara 1982, s.135-136.

– Paşam, izin verirseniz, Ankara’da Başkomutanlık Karargâhı’nda bana bir görev verilsin.

Gazi, eş olarak düşündüğü bu kültürlü, zarif bayanın kendisine yakın olmak istemesi ana sebep olsa bile kayırma ricasını yerine getirmiyor.³

• Ayten Türker’in Amcası Fethi Türker’den Naklen Anısı:

Ata, Adana’ya gelişlerinden birinde Çiftçi Kulübünde halkın derdini dinlemek istemişti. Milletvekili Ramazanzade Kemal (Kusun) Bey, halkın sözcüsü olarak şunları söyler:

– Atam! Hamdolsun, yurttaşlarımızın hiçbir derdi yok. Yalnız son zamanlarda Talat Bey adında bir defterdar geldi. Pek merhametsizce hareket ediyor. Vergi borçları için, en fakirden en zenginine kadar herkesin malı haraç mezat satılmaktadır. Bu zâtın, biraz daha idareli hareket etmesi acaba mümkün mü?

Ata, derhal defterdar Talat Beyi çağırır ve sorar:

– “Defterdar Bey! Adanalılar sizden şikâyetçi. Neleri var, neleri yoksa haraç mezat satıyormuşsunuz. Biraz daha idareli, merhametli olmak gerekmez mi?”

Defterdar kendinden emin cevap verir:

– Büyük Atam! Ben kimsenin malını satmadım. Esasen böyle bir şey yapmaya, ne kudretim ne de yetkim yeter. Satılan bir şey varsa, devlete vergi borcunu ödemeyenlerin mallarıdır. Zaten bu satılanlar, parası olduğu hâlde vergi borçlarını ödemeyenlerin mallarıdır. Yok olanlardan bir şey almaya, onun malını satmaya esasen de imkân yoktur... Satan ve sattıran varsa bu bendeniz değil, sadece kanundur. Bendeniz ancak kanun hükümlerini yerine getirdim.

Atadan defterdarı azarlanması beklenmektedir. Ata ise şöyle der:

– “Defterdar Bey! Sizi tebrik ederim. Yürüdüğünüz yol doğrudur ve kutsaldır. Memleket sizin gibi özü sözü ve vazifesever evlâtlarıyla iftihar etsin.”

Bu konuşmadan sonra, ilk milletvekili seçiminde Ramazanzade Kemal Bey Adana Milletvekili seçilmemiş tekrar Atanın güvenini kazanması için uzun süre beklemesi gerekmiştir.⁴

• Hergelen (Hergelen) Meydanı’ndaki berber Doktor İsmail’in yanında, Arpacı Arnavut Muhittin’in dükkânı vardı. Selânikli olduğu için sağda, solda:

³ Kür, a.g.e., s.59-60.

⁴ Atatürk’e Ait Hatıralar; İstanbul 1949, s.25-27.

"Ben Gazi Paşanın hemşehrisiyim" diye övünürmüş. Tanıyanlar ve dükkân komşuları da Muhittin'e:

"Madem Gazi Paşanın hemşehrisisin köşküne çık, çiftliğinden sana da bir iş versin " derlermiş.

Arpacı, yerli yersiz Atatürk'ün hemşehrisi olduğunu tekrarlarlarken, elektrik, telefon gibi ihtiyaçları için başvurduğu ilgili dairelerde de "Gazi Paşa'nın hemşehrisiyim" sözünü unutmuyarak herkesten önce işini gördürüyormuş.

Dükkânına telefon da çektirdikten sonra, köylülerin arpa, saman, kırması peşine gitmekten de kurtulmuş.

Arpacı Muhittin'deki bu gelişmeyi kutlamak için, Doktor İsmail, Köprüköylü Otelci Hamdi ve Arpacı Muhittin bir araya gelerek, fırına verdikleri etli sebze tavası ve 'Dayıbey' rakısıyla felekten bir gün yaşamışlar. Bu arada 'Atatürk'ü de anarak, Otelci Hamdi, Muhittin'e:

"Senin yerine ben olsam, Gazinin köşküne veya çiftliğine gidip iş isterim; Arpa, saman satmaktan kurtulurum..." deyince. Arnavut Muhittin tabakasından bir sigara sarıp ateşledikten sonra:

"Kaçırdım te be o fırsatı. Geçen günler bir telefon geldi, Selânik'de hangi mahallede oturduğumu, sordu, ben de; Praviştalı olduğumu söyledim." "Ben Mustafa Kemal'im" diyerek hatırımı, çocuklarımı, işimin iyi gidip gitmediğini soruyordu... Kapı önüne yem almak için bir at arabası gelince, "te be benim işim var diye telefonu kapattım " deyince Doktor İsmail:

"Başına devlet kuşu konmuş, sen kıymetini bilemedin Arnavut" diyerek ekledi:

"Üç kuruşluk yem için, Gazi Paşanın yüzüne telefonu mu kapattın? Nasıl Gazinin hemşehrisi oluyon aklına şaşaym Arnavut."

Otelci Hamdi de:

"Gazi Paşa artık Ankaralı, hepimizin hemşerisi!" deyiverdi.

Sonradan anlaşıldığına göre, Arpacı Muhittin'in ötede beride, hemşehrisiyim demesi, Gazi Mustafa Kemal'in kulağına kadar gitmiş. Hem kim olduğunu, hem de doğup büyüdüğü yörenin şivesini adamın ağzından duymak için aramış. Arpa, saman satarak geçimini sağlayan Arpacı Muhittin, bu yaklaşmayı kavrayamamış.⁵

⁵ Köprülüoğlu, Haydar; *Gün Aşımı*, Ankara 2004, s.107-108.

• Millî Mücadele kahramanlarından, 1920-1923 yılları arasında Çankaya Köşkü'nü de koruyan Giresunlu Topal Osman, Ataya dil uzatanlara tahammül edemezdi. Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey, TBMM'de sık sık Gaziyi ve hükümeti tenkit etmekteydi. Mart/1923 ayında Trabzon'un sevilen şahsiyetlerinden Yahya Bey öldürüldü. Ali Şükrü Bey, yakın dostu olan Yahya Beyin ölümünü Meclise getirir. Yahya Beyin Topal Osman tarafından öldürüldüğü söylenir.

27 Mart 1923 günü Ali Şükrü Bey ortadan kaybolur. O gece Topal Osman'ın Ali Şükrü Beyi yemeğe götürüp öldürdüğü anlaşılır. Bunun üzerine Gazi, Topal Osman'ın yakalanıp yargılanmasına izin verir. Papazın Bağı yakınındaki evinde Muhafız Taburu askerlerine teslim olmayıp karşı koyan Topal Osman ve adamları öldürülür. Ata, bu olayda, Millî Mücadele'de büyük yararlıkları olmasına rağmen suç işleyeni korumayarak örnek bir tutum sergilemiştir.⁶

2. Milletvekillerine Özel Haklar Vermemesi:

• Atatürk, milletvekillerini “halkın vekili” olarak görüyordu. 1927 yılında “Milletvekilleri İçin Zorunlu Kurallar” başlığı altında şu genelgeyi yayımlamıştır:⁷

“Milletvekillerinin özel hayatlarında ticaret, tarım, sanayi vb. alanlardaki iktisadî ve malî faaliyetleri devletin kanunlarına bağlıdır... Ancak milletvekilleri milletvekili sıfatını, özel iktisadî hayatları için kullanmamaya bir özen gösterecektir.

Sermayesinin çoğunluğu devlete ait olan kuruluş ve şirketlerle, genel çıkarlara ait ve özel sözleşmeye bağlı ayrıcalıklı şirketlerde ve tekel idarelerinde, hükümetçe yönetim kurullarına atanan ve bu kuruluşları temsile yetkili kimseler partiye bağlı milletvekillerinden olmayacaktır. Öbür kuruluşların yönetim kurulu üyeleri konusunda genel kurallar geçerlidir.

TBMM başkanı ve başkan yardımcıları, bakanlar ve parti genel sekreteri, parti grubu başkanı ve başkan yardımcıları, parti denetçileri, gerek devletle ilgili kuruluşlarda, gerek devletin ilgili olmadığı özel kuruluşlarda müdürlük, yönetim kurulu üyeliği, temsilcilik gibi görevlerden kesinlikle kaçınırlar. Müdürlük ve yönetim kurulu üyeliği, temsilcilik gibi bir yöneticilik durumu söz konusu

⁶ Köprülüoğlu, a.g.e.,s.241-242.

⁷ Çanaklı, Oktay, “Mustafa Kemal Atatürk ve Seçim”, *Türk Kültürü*, sayı 487-488,11-12/2003,s.385-391.

olmaksızın özel kuruluşlarda pay sahibi olma konusunda genel kanun hükümleri geçerlidir.

Milletvekillerinin göreve devam konusundaki durumları TBMM'nin özel kanununa tabidir. Partili milletvekillerinin TBMM'ye devamları açısından durumlarını izlemek parti genel başkanlığınca özel öneme sahip olacaktır.”

• Atatürk, bir sabah Florya'dan Dolmabahçe Sarayı'na dönüyordu. Ani bir kararla Yeşilköy İstasyonu'nda arabasından inip maiyetindekilerle banliyö trenine biniyor. Bir süre sonra, her şeyden habersiz kondoktör, Atanın bulunduğu kompartımana geliyor. Atatürk'ü ve yanındakileri görünce çekilmek istiyor. Atatürk, hemen sesleniyor:

– “Vazifeni yap! (maiyetindekileri göstererek). Bu efendilere niçin bilet sormuyorsun?”

Maiyetindekiler cevap veriyor:

– Paşam, biz mebusuz. Tren bileti almayız. Parasız, seyahat ederiz. Ata, hayretle:

– “Bu imtiyazı hiç beğenmedim, diyor. Çok ayıp, ne acaip bir kaide? Çok güzel halkçılık!”⁸

• Eski Bahriye Bakanı ve Cebelibereket (Osmaniye) Milletvekili İhsan Eryavuz, Yavuz Zırhlısı'nın onarımı ihalesini hükümete duyurmadan Fransız Şirketi Penoit'e verdiği için TBMM tarafından oluşturulan Yüce Divanda rüşvete teşebbüs ve görevini kötüye kullanma suçundan yargılandı. 16 Nisan 1928 tarihinde iki yıl hapis ve iki yıl memuriyetten men cezasına çarptırıldı. Aynı davada yargılanan Bilecik Milletvekili Dr. Fikret Onuralp'e de dolandırıcılıktan dört ay hapis ve 100 lira ağır para cezası verildi.

Bu olay, basına “Yavuz-Havuz Davası” olarak yansıdı. Suç işleyen bakan ve milletvekili dokunulmazlık zırhıyla koruma altına alınmadı.⁹

3. Devlet Malına Saygı Göstermesi, Şahsî Mal Mülk Edinmeye Kalkışmaması:

• Atatürk, devletin malı otomobillerin hor kullanılmasına çok sinirlenirdi. Bir gün, Köşk'te manevî kızı Nebile'nin makam otosuna binerek bir arkadaşına gittiğini görünce sinirlenmiş, parlayarak şöyle demişti:

⁸ Banoğlu, Niyazi Ahmet, *Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı*, İstanbul 1974, C.II, s.349-350.

⁹ *Cumhuriyetin 75 Yılı*, İstanbul 1998, C.I, s.80 YKY.

– Her aklına gelen buradan araba alıp gidemez! Bu arabalar babanızın malı değil, millete aittir.¹⁰

• Atatürk, hiçbir yerde belediyelerin konuğu olmamış, her yerde masrafını cebinden ödemişti. Yalnız, 1927 yılında Cumhurbaşkanı olarak İstanbul'a ilk gelişinde İstanbul Belediyesinin konuğu olduğunu hatırlarım. Öbür yıllarda İstanbul'a her gidişinde masraflarını hep kendisi ödemiştir. Hiçbir otelcinin, gazinocunun etkisinde kalmamıştır. Onlar, her ne kadar para almak istemezlerse de Atatürk:

– “Bir daha gelmem, sonra...” diyerek parasını öder ve başıyavere sorardı:

– “Gazinocu, parasını aldı mı?”¹¹

• Atatürk'e, yurt gezilerinde belediyelerce misafir edildiği bazı köşkler armağan edilmiş, bazı devlet arazilerinde çiftlik kurmasına müsaade edilmişti. Çiftliklerini, köylülere modern tarımı öğretmek amacıyla kurmuştur. Ankara'daki AOC'nin arazisinin önemli bir bölümünü şahsî parasıyla satın almıştı. “Ağaç bitmez” denilen bu arazide örnek bir çiftlik oluşturmuştu.

Ata, 1937 ve 1938 yıllarında tapusuna sahip olduğu bütün taşınmazları ve Türkiye İş Bankası'ndaki hisselerinin gelirini Türk milletinin hizmetine verdi.

Bu çerçevede¹²; Silifke Tekir Çiftliğindeki arazisinin bir bölümünü topraksız köylülere dağıtarak 30 Haziran 1936 tarihinde Silifke Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifini kurdu, kendisi de 1 numaralı kurucu üye oldu.

02 Şubat 1937 tarihinde, Bursa Çelik Palas Otelindeki hissesiyle otelin bahçesindeki köşkünü Bursa Belediyesine verdi.

11 Mayıs 1938 tarihinde, Ankara'daki Ulus Basımevi ile civarındaki (Ulus, Rüzgârlı Sokak'ta) arsaları kurucusu olduğu Cumhuriyet Halk Partisine armağan etti. Aynı tarihte Ankara Belediyesine de Hipodrom ve Stadyum civarındaki arsalarıyla çarşı içindeki bir otel ve altındaki dükkânları bağışladı.

11 Haziran 1937 tarihinde, Trabzon'dan Başbakanlığa bir yazı göndererek çiftliklerini (arazi, tesisler, demirbaş eşyalar ve hayvanlarıyla birlikte) hazineye bağışladığını bildirdi. Söz konusu çiftlikler şunlardır: Ankara'da Orman, Yağmur Baba, Balgat, Macun, Güvercinlik, Tahar Etimesgut, Çakırlar çiftliklerinden oluşan Orman Çiftlikleri, Yalova'da Baltacı ve Millet Çiftlikleri, Silifke'de Tekir ve Şövalye Çiftlikleri, Dört Yol'da portakal bahçesi ile Karabasamak Çiftliği,

¹⁰ Altuner, Avni, *Her Yönüyle Atatürk*, İstanbul 1974, s.493.

¹¹ Gürkan, Turhan, *Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri*, İstanbul 1972, s.157.

¹² Tan, Nail, “Atatürk'ün Sosyal Çalışmalarından Bazıları”, *Karınca*, S. 647,11/1990, s.36-38.

Tarsus'ta Piloğlu Çiftliği. Atatürk'ün hazineye bağışladığı bu çiftlikler 07.01.1938 gün ve 3308 sayılı Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu Hakkında Kanun'un 5. maddesi gereğince Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunca işletilmeye başlandı.

Türkiye İş Bankası'ndaki hisselerinin gelirini 05 Eylül 1938 günü yazdığı vasiyetnamesiyle TTK, TDK, kızkardeşi ve manevî evlatlarıyla İnönü'nün çocuklarının eğitim giderlerine tahsis etti.

Ülkenin neresinde yangın, sel, deprem felâketi olursa ilk büyük para yardımı Atatürk'ten gelirdi. Yardıma muhtaç kuruluşları ve sanatçıları da desteklemekten geri kalmazdı. Atanın para yardımlarından önemlileri şunlardır:¹³

- a. Türkiye Öğretmen Dernekleri Birliğine 100 TL (20 Temmuz 1922)
- b. İzmir İhtiyat Zabıtları Derneği 10.000 TL (28 Temmuz 1923)
- c. Erzurum depreminde zarar görenlere kendisi ve eşi Lâife Hanım adına toplam 20.000 TL (01 Ekim 1924)
- d. Kastamonu Kütüphanesine kitap alımı için 500 TL (24 Ağustos 1925)
- e. Üsküdar yangınında evleri yananlara 5.000 TL (24 Ağustos 1927)
- f. Çocuk Esirgeme Kurumuna 1000 TL (07 Mart 1928)
- g. Torbalı depreminde zarar görenlere 10.000 TL (01 Nisan 1928)
- h. Binası yanan Fenerbahçe Kulübüne 500 TL (20 Haziran 1932)
- i. Türk Hava Kurumuna 10.000 TL (29 Mayıs 1935)
- j. Adana ve çevresindeki sel felâketi dolayısıyla Kızılaya 10.000 TL (08 Aralık 1936).

4. İki Yüzlülüğe, Dalkavukluğa İzin Vermemesi:

• 20 Eylül 1937 tarihinde İnönü, Başbakanlıktan izinli sayılıp Başbakan Vekillğine Mahmut Celâl Bayar atanınca Atatürk, Hasan Rıza Soyak'a şu emri verir:

– “Şimdi git, arkadaşlarına söyle! Bizde âdettir. Biri makamından ayrıldı mı etrafındakiler ona yüz çevirir. Dikkatlerini çekiyorum. İsmet İnönü'ye eskisinden fazla saygı göstereceklerdir.”¹⁴

¹³ Kocatürk, Utkan; *Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Ankara 1988,432 s.

¹⁴ Atay, Falih Rıfki; *Çankaya*, İstanbul 1984, s.497.

• Bülent Kâhyaoglu'nun Anısı:

Atanın en büyük zevki kalabalık içinde âni bir soru sormak, aldığı cevaba göre o kişinin değerini ölçmekti.

Bir Cumhuriyet Balosu'nda yaverlerinden Nihat Beye şu soruyu sordu:

– Ben ölürsem ne yaparsın?

– Ben de ölürüm Paşam!

Ata aldığı cevaptan memnun kalmamıştı. Sert bir ifadeyle şunları söyledi:

– “Eğer beni hakikaten seviyorsan ölmemen lâzım! Yaşamalısın ve benim telkin ettiğim ideallerin benden sonra da gerçekleşmesine, yaşamasına çalışmalısın. İşte gerçek sevgi budur.”¹⁵

• Ağabeyi Orhan Akdeniz'den Naklen Sami Akdeniz'in Anısı:

1925 yılı yazında Gazi, Sivas'a gelir. Gazi ve eşi Lâtife Hanım için bir atlı araba (fayton) hazırlanır. Gazi ve Lâtife Hanım arabaya binince, Sivashlı gençler atları çözüp arabayı kendileri çekmeye başlarlar. Gazinin kaşları çatılır:

– “Efendiler! Türkler tarih boyunca köle olmamışlardır. Onun için araba çekmezler. Bırakınız arabayı atlar çeksinsin!” diyerek müdahale eder.¹⁶

• Nilüfer Güngördü'nün, Celâl Bayar'dan Naklen Anısı:

Atatürk sofrasında yemek sırasında birçok konuda misafirlerine fikirlerini sorardı. Eski arkadaşlarından biri dayanamaz Ataya sorar:

– Sanki ihtiyacınız varmış gibi herkesin fikrini bu kadar gayretle sorup anlamanızdaki maksat nedir? Size ne faydası olabilir yani?

Ata gülerek şu cevabı verir:

– “Fikirlerini sorduğum kimselerin fikirleri benimki ile aynı ise ne âlâ. Fikrim daha çok kuvvet kazanmış olur. Yok eğer benimkinden farklı ise gene mükemmel. Fena mı, ben de çeşitli fikirler elde etmiş olurum. Her iki durumda da kendimi kazançlı sayıyorum.”¹⁷

• Atatürk'e, İngiltere Kralı tarafından “Dizbağ Nişanı” verilmek istenir. Ata, bu nişanın ardından bir şey isteneceğini hisseder.

¹⁵ Atatürk'e Ait Hatıralar, s.200.

¹⁶ Atatürk'e Ait Hatıralar, s.133.

¹⁷ Atatürk'e Ait Hatıralar, s. 57-59.

– “Beni uygun gören teklifinin bana şeref vermiştir,” diyerek bir zamanlar gemileriyle İstanbul’u işgal eden eski düşmanın teklifini geri çevirdi.¹⁸

5. Hukuka, Hak Aramaya Saygı Göstermesi:

• M. Şerafettin Borak’ın Anısı:

Atatürk devrimleri sırasında genç bir öğretmen, akrabalarından birinin ceza görmesi dolayısıyla Atatürk aleyhinde bir şiir yazar ve bunu bazı dost toplantılarında okur. Atatürk’ü sevenlerin devlet görevlilerine durumu aksetteleri üzerine öğretmen yargılanır ve hapse mahkûm olur. 1938 affıyla affedilir. Danıştaydan (o zaman Şûrâ-yı Devlet) göreve iade kararı alır. Ancak Millî Eğitim (o zaman maarif) Bakanı, bu kararı uygulamak istemez. Öğretmenin ısrarı üzerine durumu Atatürk’e anlatır. Aralarında şu konuşma geçer:

– Paşam! Aleyhinize yazdığı ağır bir manzumeden dolayı mahkûm olup aften dolayı serbest bırakılan bir öğretmen görevine dönmek ister.

– “Tayininde kanunî engel var mı?”

– Hayır Paşam!

– “O hâlde?”

– İşlediği suç yüce şahsiyetinize yönelik de...

– “İlâhî Bakan Bey! İşi şahsiyâta döküp o genci mağdur edeceğimi mi sandın? Memlekette kanun hâkimdir, onun üstünde herhangi bir tesir ve güç söz konusu olamaz. O genci derhal görevine iade ediniz.”¹⁹

• Eski Adalet Bakanlarından Mahmut Esat Bozkurt anlatıyor:

Bir gece beraber oturuyorduk. Yanımızda Siirt Milletvekili Mahmut, Ruşen Eşref, bir de Soysallı vardı. Bir ara Atatürk bana döndü ve dedi ki:

– “Bu memleketin efendisi kimdir?”

Ben düşünürken cevabı kendisi verdi:

– “Köylüdür!” dedi ve devam etti. “Türk köylüsünü efendi yerine getirmedikçe memleket ve millet yükselemez, cumhuriyet tahakkuk etmiş olmaz.”

Sözlerini desteklemek için bir anısını da anlattı:

¹⁸ Egeli, Münir Hayri, *Atatürk’ün Bilinmeyen Anıları*, İstanbul 1954, s.49.

¹⁹ *Atatürk’e Ait Hatıralar*, s. 23-24.

– “Bulgaristan’da ataşemiliter iken, Sofya’da diplomatların gittiği özel bir pastahaneye giderdim. Bir gün pastahaneye temiz giyimli, ayağı çarıklı bir Bulgar köylüsü geldi. Oturdu, masaya vurdu... Kimse aldırış etmedi. Bir daha masaya vurdu, ayağını da yere vurdu. Garsonlar geldi ve; “burası sizin için değil” dediler. Hemen patron da geldi: “çık buradan!” dedi.

Köylü garsonlara ve patrona bağırdı:

– Kimi ve nerden kovuyorsun? Bulgaristan, benim sabanımla ve tüfeğimle yaşıyor. Utanmaz!

Polis çağırdılar. Ona da aynı cevabı verdi. Polis, bir şey yapamadı, dışarı çıkıverdi. Ve sonunda köylünün istediği reçeli, pastayı getirdiler.

Atatürk, bir an sustu. Sonra kararlı bir sesle devam etti sözlerine:

– “İşte, Türk köylüsünü bu hâlde getireceğiz. Hakkını arayan, kendine güvenen... Vakıa , Bulgar köylüsünün hepsinin bu hâlde olduğu söylenemez, fakat Türk köylüsünün her ferdi, memleketin efendisi olduğunun idrakinde olacaktır!”²⁰

6. Siyasî Eleştiriyi Hoşgörülle Karşılması:

• Nilüfer Gürgöndü’nün, M. Celâl Bayar’dan Naklen Anısı:

Parti listesinden değil halkın seçimiyle TBMM’ye giren bir milletvekilinin hükümeti, bazı bakanları tenkit etmesi üzerine, tenkit edilenler CHP Genel Sekreterine gelip dert yanarlar.

O da Atatürk’e durumu anlatır:

– Filân milletvekili yaptığımız işleri tenkit ediyor, bize hiç rahat vermiyor. Müsaade buyurunuz, gelecek seçimde kendisini mebus yapmayalım.

Bu şikâyetin ardından Ata’nın yanına giren M. Celâl Bayar’a Atatürk şunları söyler:

– “Gelip şikâyet ediyorlar. Fakat, ben daima Mecliste bulunamam. Gazeteler ise bir şey yazmıyorlar. Eh, şimdiye kadar, o derece aptal bir Vekile (Bakana) rastlamadım ki, yanıma gelip de; “Benim hâlim vaziyetim budur. Yaptığım işler şunlardır. Kabahatim budur” desin. Bilâkis istisnasız hepsi etrafı gülpenbe görür ve göstermeye çalışır. İşi budur. Tenkit ve denetim hakkını kutsal

²⁰ Kür, a.g.e., s. 107-109.

bir görev hâlinde kullanan bu ve bunun gibiler olmazsa Bayar, ben devlet reisliğini ne dereceye kadar ifa edebilirim?”²¹

• Atatürk'ün de hazır bulunduğu gene bir C.H.P. toplantısında genç bir delege partinin çalışmalarını tenkit eder. Bu gencin konuşması, orada bulunanları telâşlandırarak, gence kaş göz işareti yaparak, sesli öksürerek onu uyarmak isterler.

Atatürk araya girerek:

– “Sen devam et çocuğum” der.

Genç konuşmasına devam ederek şunları söyler:

– Bir parti, karşısına çıkacak diğer partililere fikirleriyle karşı koyarak halkın kalbinde yer, bulmalıdır. CHP ise, ben de içinde bulunarak, kendimizi halkın üstünde görerek, kişisel haklar anlayışı içindeyiz. Partiyi prensipleriyle halk tarafından sevilen, tutulan bir parti haline getirmeliyiz.

Atatürk dikkatle dinlediği gence şunu sorar:

– “Halk Partisi sevilen tutulan bir parti değil mi?”

Genç konuşmacı duraksamadan:

– Hayır Paşam!.. Biz parti üyesi fikrine inandırmaktan çok çıkarlar çevresinde el ele tutuşuyoruz!.. Bir parti, üyelerinin çokluğuyla değil, üye olmayanların partiye yönelmesi ile başarılı olduğunu kanıtlar. Parti içindekileri yapmacık ilgi alanlarıyla yerlerini tutarken, büyük kitlenin partiye olan güvenini yitiriyor.

Bu konuşma sonucunda salonda bir sessizlik hüküm sürer. Bunun üzerine Atatürk:

– “Bu genci tebrik ederim. Parti, her yaptığını övenlerden değil, gerçekleri olduğu gibi söyleyenlerden yarar görecektir. Bu genç doğru düşünüyor, alınacak dersler var...”

Sonra çevresinde bulunanlardan, onun kim olduğunu sorar... Tekrar gence dönerek:

– “Seninle yakından ilgileneceğim çocuğum” der.²²

²¹ Atatürk'e Ait Hatıralar, s. 58-59.

²² Köprülüoğlu, a.g.e., s. 95-96.

Sonuç:

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni lâik, demokratik bir hukuk devleti olarak kurmuştu. Halk egemenliğine büyük önem vermişti. Çok partili demokratik yapıyı bütün kurumlarıyla getirmeye çalışmıştı. Başta kendisi olmak üzere, bakanların, milletvekillerinin siyasî etiğe uygun hizmet vermeleri konusunda gerekli uyarılarda bulunmuş, örnek davranışlar sergilemişti. Onun ve çevresinde yer alan devlet adamlarının söz konusu örnek siyasî davranışları, günümüz politikacılarına aydınlık bir yol göstermektedir.